

16795

analiz

10

PROPOZYCJE i MATERIAŁY

Anna Paluszkiewicz

**STRUKTURA DANYCH
BIBLIOGRAFICZNYCH
W ZINTEGROWANYCH
SYSTEMACH
BIBLIOTECZNYCH**

WYDAWNICTWO
SBP

**STRUKTURA DANYCH
BIBLIOGRAFICZNYCH
W ZINTEGROWANYCH
SYSTEMACH
BIBLIOTECZNYCH**

POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION
CENTER FOR FORMATS AND AUTHORITY FILES

CONTRIBUTIONS AND MATERIALS

Anna Paluszkiewicz

**BIBLIOGRAPHIC DATA
STRUCTURE
IN INTEGRATED
LIBRARY SYSTEMS**

Warsaw 1997

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH
CENTRUM FORMATÓW I KARTOTEK HASEŁ WZORCOWYCH

PROPOZYCJE I MATERIAŁY

Anna Paluszkiewicz

STRUKTURA DANYCH BIBLIOGRAFICZNYCH W ZINTEGROWANYCH SYSTEMACH BIBLIOTECZNYCH

WYDAWNICTWO
SBP

Warszawa 1997

Komitet Redakcyjny serii wydawniczej

<< PROPOZYCJE I MATERIAŁY >>

Stanisław CZAJKA (przewodniczący), Lucjan BILIŃSKI, Jan BURAKOWSKI,
Marcin DRZEWIECKI, Janina JAGIELSKA, Janusz NOWICKI (sekretarz),
Ewa STACHOWSKA-MUSIAŁ, Maria WASIK-ŚWIDERSKA,
Elżbieta Barbara ZYBERT

**Książka wydana przy pomocy finansowej
Komitetu Badań Naukowych**

Projekt graficzny okładki i strony tytułowej

Wydawnictwo SBP

Redaktor prowadzący

Janusz NOWICKI

Korekta

Anna PALUSZKIEWICZ

©Copyright by Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

ISBN.83-85778-73-X

CIP — Biblioteka Narodowa

Paluszkiewicz Anna

Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych / Anna Paluszkiewicz; Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych UW [Uniwersytetu Warszawskiego]. - Warszawa: Wydaw. SBP, 1997. - (Propozycje i Materiały / Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich; 10)

Wydawnictwo SBP. Warszawa 1997. Wydanie I. Ark. wyd. 2,0. Ark. druk. 2,5.

Druk i oprawa: Warszawska Drukarnia Naukowa, ul. Śniadeckich 8,

00-656 Warszawa, tel. 628-87-77

SPIS TREŚCI

OD WYDAWCY	7
PRZEDMOWA	8
1 STRUKTURA DANYCH W ZAUTOMATYZOWANYCH KATALOGACH BIBLIOTECZNYCH	9
1.1 Struktura danych w tradycyjnych katalogach kartkowych	9
1.2 Struktura danych w katalogach zautomatyzowanych bez kartotek haseł wzorcowych	9
1.3 Struktura danych w katalogach zautomatyzowanych wykorzystujących kartoteki haseł wzorcowych	13
1.4 Hasła stosowane w katalogach zautomatyzowanych.....	14
1.5 Struktura i zawartość kartoteki haseł wzorcowych	15
1.6 Korzyści wynikające ze stosowania kartotek haseł wzorcowych i warunki niezbędne do osiągnięcia tych korzyści	19
1.7 Rodzaje kartotek haseł wzorcowych i sposoby wykorzystania tych kartotek w katalogach zautomatyzowanych	20
1.8 Uwagi dodatkowe	21
2 FORMATY USMARC	23
2.1 Początki i ewolucja formatów USMARC	23
2.2 Struktura rekordu w formacie USMARC	24
2.3 Zawartość rekordu bibliograficznego	26
2.4 Zawartość rekordu kartoteki haseł wzorcowych i jego powiązania z innymi rekordami	30
2.5 Zawartość rekordu zasobu	35
2.6 Zawartość rekordu symbolu klasyfikacyjnego	37
2.7 Zawartość rekordu faktograficznego	38
BIBLIOGRAFIA	40

Drodzy Czytelnicy!

W ramach serii „Propozycje i Materiały” rozpoczynamy cykl wydawniczy, który będzie rozpoznawalny po symbolu graficznym **FO-KA**. To sympatyczne zwierzę będzie patronowało książkom poświęconym **FORMATOM i KARTOTEKOM HASEŁ WZORCOWYCH**. Dzięki inicjatywie pani mgr Marii Burchard i decyzji dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego dr. Henryka Hollendra staliśmy się wydawcami prac, które powstały w **CENTRUM FORMATÓW i KARTOTEK HASEŁ WZORCOWYCH** zlokalizowanym w Bibliotece Uniwersyteckiej.

Celem powołania **Centrum** jest utrzymanie spójnej, centralnej bazy haseł wzorcowych oraz tworzenie zasad umożliwiających pełną wymianę danych bibliograficznych między bibliotekami wykorzystującymi zintegrowane systemy biblioteczne.

Kartoteki wzorcowe stanowią elementarny budulec do tworzenia pełnego rekordu bibliograficznego. Kooperatywne tworzenie kartotek wzorcowych w bazie centralnej zapewnia ich szybki przyrost, eliminuje dublowanie prac, gwarantuje spójność danych, a w konsekwencji jest podstawą do pełnej wymiany danych między poszczególnymi bibliotekami.

W pierwszej połowie 1997 roku możecie się Państwo spodziewać, oprócz niniejszego tytułu, następujących książek:

M. Burchard — *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla druku muzycznego.*

M. Lenartowicz, A. Paluszkiewicz — *Katalogowanie książek i wydawnictw ciągłych w formacie USMARC. Poradnik.*

M. Lenartowicz — *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla książki.*

Wyrażam nadzieję, że ta inicjatywa wydawnicza spotka się z życzliwym przyjęciem naszych czytelników, a szczególnie tych, którzy myślą o komputeryzacji bibliotek lub są w trakcie tego trudnego procesu.

Janusz Nowicki
Dyrektor Wydawnictwa SBP

PRZEDMOWA

Coraz większa liczba bibliotek polskich wykorzystuje zintegrowane systemy biblioteczne najnowszej generacji. Właściwe wykorzystanie tych systemów wymaga ścisłej współpracy bibliotek zapewniającej obniżenie kosztów tworzenia baz danych. Współpraca taka możliwa jest pod warunkiem stosowania wspólnych kartotek haseł wzorcowych (khw), jednakowych formatów danych oraz jednakowych rozwiązań w ramach obowiązujących przepisów katalogowania.

W 1990 r. zapoczątkowano w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW) prace nad zasadami tworzenia khw, a w 1991 r. utworzono kartkowe kartoteki haseł osobowych i korporatywnych. Od 1992 r. BUW - w związku z zakupem zintegrowanego systemu bibliotecznego amerykańskiej firmy VTLS Inc. - nawiązała ścisłą współpracę z trzema innymi bibliotekami (Biblioteką Jagiellońską, Biblioteką Główną Uniwersytetu Gdańskiego i Biblioteką Główną Akademii Górniczo-Hutniczej) wdrażającymi ten sam system. W ramach tej współpracy powstały wspólne komputerowe kartoteki haseł wzorcowych prowadzone na komputerze BUW. Prowadzone są też stałe prace metodyczne, w wyniku których opracowano i opublikowano niezbędne instrukcje stosowania formatów USMARC i zasady tworzenia khw. Z biegiem czasu krąg bibliotek współpracujących znacznie się poszerzył. Obecnie wspólne khw tworzy 15 bibliotek (14 bibliotek wykorzystujących oprogramowanie VTLS i 1 stosująca oprogramowanie Horizon). Jeszcze więcej bibliotek korzysta z materiałów publikowanych dla bibliotek współpracujących.

Proces tworzenia khw oraz prace metodyczne mają charakter ciągły. W celu zapewnienia warunków do realizacji tych zadań w czerwcu 1996 r. powołano w BUW Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych, na którego utrzymanie przyznało fundusze Ministerstwo Edukacji Narodowej. Do podstawowych zadań Centrum należą:

- prowadzenie wspólnych kartotek haseł wzorcowych,
- prace metodyczne i szkolenie dotyczące stosowania khw i formatów.

Niniejsza praca stanowi wprowadzenie do problematyki, której poświęcone będą szczegółowe instrukcje i poradniki wydawane w zainicjowanej tym zeszytem serii. Problematyce tej poświęcone były także wykłady wygłoszone przeze mnie na kursach organizowanych przez różne biblioteki w latach 1995-1996. Słuchaczom tych wykładów składam serdeczne podziękowanie; ich komentarze przyczyniły się do określenia zakresu zagadnień poruszanych w prezentowanej publikacji. Szczególne podziękowanie składam pani mgr Marii Lenartowicz za przeczytanie tekstu i przekazanie mi wielu cennych uwag.

Anna Paluszkiewicz

Warszawa, grudzień 1996

1 STRUKTURA DANYCH W ZAUTOMATYZOWANYCH KATALOGACH BIBLIOTECZNYCH

1.1 Struktura danych w tradycyjnych katalogach kartkowych

Katalogi kartkowe, stosowane dotychczas w bibliotekach, coraz częściej zastępowane są katalogami zautomatyzowanymi. Niestety, często automatyzację postrzega się jako cel sam w sobie, a nie jako środek prowadzący do celu. Trzonym i najcenniejszym elementem zautomatyzowanego systemu bibliotecznego jest moduł katalogu bibliotecznego. Spojrzenie na strukturę i zawartość danych katalogowych ułatwia właściwe określenie celu automatyzacji i warunków w jakich automatyzacja ma sens. Pomaga też w wyborze systemu zautomatyzowanego i we właściwym jego wdrożeniu.

Przed omówieniem zasadniczej treści rozdziału celowe będzie wymienienie - nie wnikając w szczegóły i stosując pewne uproszczenia - istotnych z punktu widzenia dalszych rozważań cech katalogów kartkowych.

Podstawowym elementem katalogu jest opis bibliograficzny dokumentu. Opis tego samego dokumentu może występować w kilku katalogach umożliwiających wyszukiwanie według różnych kryteriów wyszukiwawczych (np. w katalogu alfabetycznym, katalogu przedmiotowym). Podstawowym czynnikiem szeregowania (a w konsekwencji wyszukiwania) opisów w katalogu jest hasło odpowiednie dla danego typu katalogu (np. hasło opisu bibliograficznego w katalogu alfabetycznym, hasło przedmiotowe w katalogu przedmiotowym). W obrębie jednego katalogu ten sam opis może wystąpić wielokrotnie pod różnymi hasłami (Tabl. 1).

Efektywne wyszukiwanie w katalogu możliwe jest dzięki stosowaniu haseł ujednoliconych, odsyłaczy ogólnych, umożliwiających wyszukiwanie przez warianty tych haseł i odsyłaczy uzupełniających, wiążących ze sobą hasła ujednolicone.

1.2 Struktura danych w katalogach zautomatyzowanych bez kartotek haseł wzorcowych

Katalog zautomatyzowany umożliwia wyszukiwanie przez różne dane (np. przez tytuł właściwy dokumentu, przez poszczególne wyrazy z opisu bibliograficznego). W niniejszym opracowaniu ograniczono się jednak do omówienia problemów związanych z wyszukiwaniem przez hasła opisu bibliograficznego i hasła przedmiotowe.

W systemach zautomatyzowanych dane przechowywane są w postaci plików. Plik jest zorganizowanym zbiorem jednorodnych danych. Podstawowym elementem pliku jest rekord. Jest to zespół danych stanowiących logiczną całość.

Podstawowym elementem danych w katalogu zautomatyzowanym jest rekord bibliograficzny. Zawiera on m.in. opis bibliograficzny i wszystkie hasła umożliwiające wyszukiwanie tego opisu, tzn. zastępuje kartę główną i wszystkie odsyłacze szczegółowe do niej występujące w katalogu alfabetycznym, jak również wszystkie karty w katalogu przedmiotowym sporządzone dla danego wydawnic-

Tablica 1. KATALOGI KARTKOWE
(wyszukiwanie przez hasła, ich warianty i hasła związane)

KATALOG ALFABETYCZNY*

Coleman, Vernon

Potęża ciała / Vernon Coleman ; przeł.
Małgorzata Fogg.

Horney, Karen

Nasze wewnętrzne konflikty : konstruktywna teoria nerwic / Karen Horney ; przeł. Aleksander Gomola.

Horney, Karen

Nowe drogi w psychoanalizie / Karen Horney ; [przeł. Krzysztof Mudyn].

Vernon, Edward.

zob.
Coleman, Vernon

KATALOG PRZEDMIOTOWY*

Freudyzm

zob.
Psychoanaliza

Nerwice

Nasze wewnętrzne konflikty ; konstruktywna teoria nerwic / Karen Horney ; przeł. Aleksander Gomola.

Psychoanaliza

zob. też
Psychoterapia

Psychoanaliza

Nasze wewnętrzne konflikty ; konstruktywna teoria nerwic / Karen Horney ; przeł. Aleksander Gomola.

Psychoanaliza

Nowe drogi w psychoanalizie / Karen Horney ; [przeł. Krzysztof Mudyn].

Psychoterapia

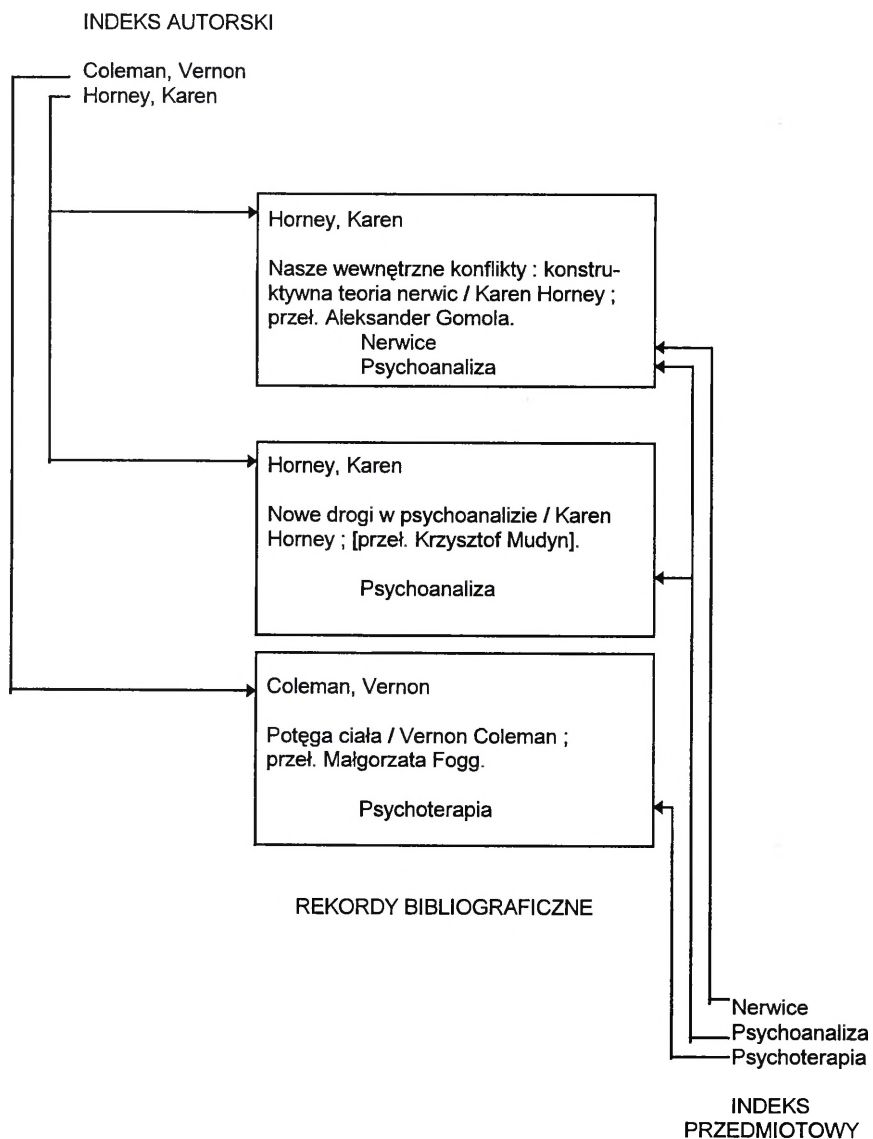
zob. też
Psychoanaliza

Psychoterapia

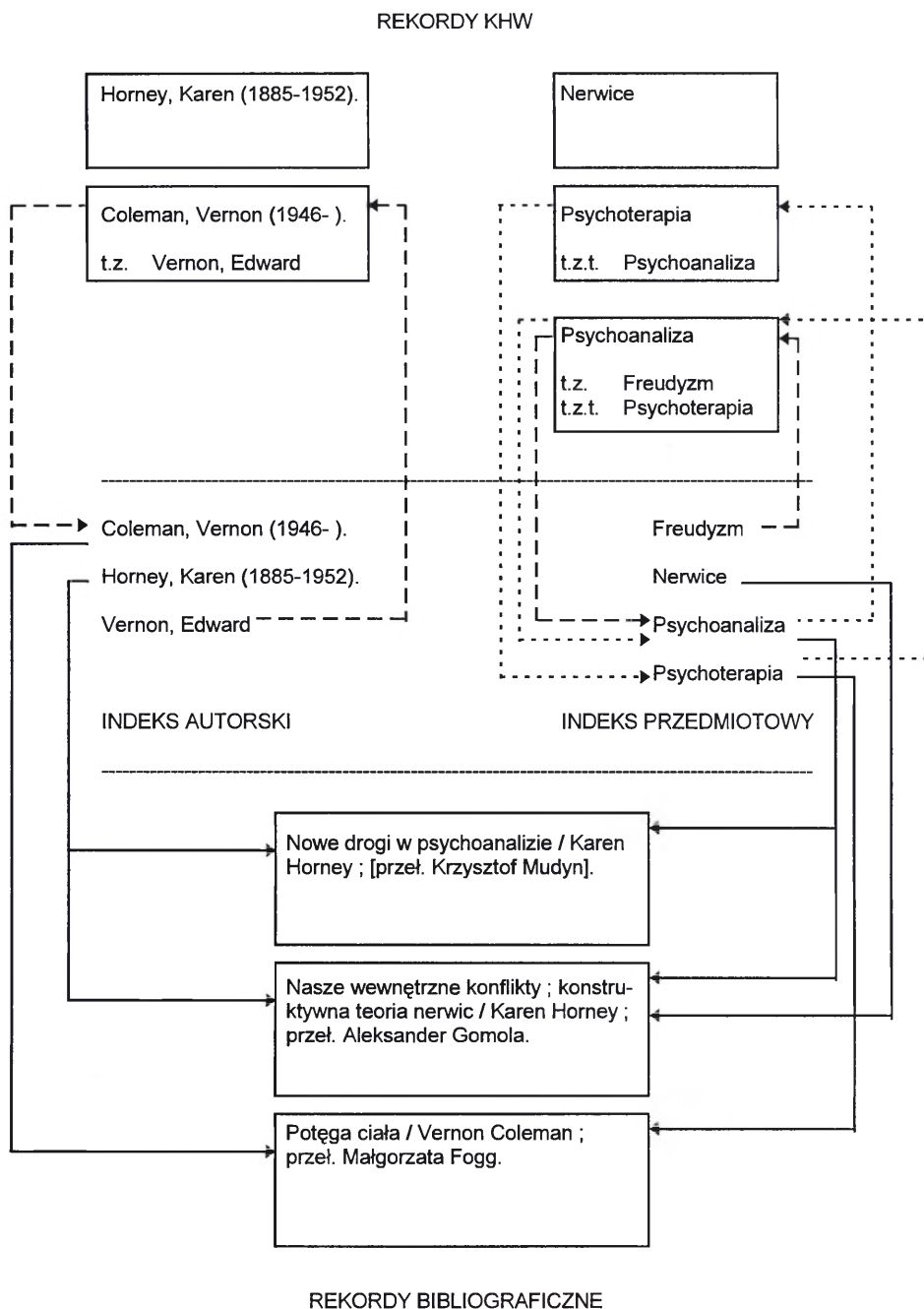
Potęża ciała / Vernon Coleman ; przeł.
Małgorzata Fogg

* W przykładach podano tylko pierwszą strefę opisu bibliograficznego.

Tablica 2. KATALOG ZAUTOMATYZOWANY BEZ KHW
(wyszukiwanie przez hasła)

Tablica 3. KATALOG ZAUTOMATYZOWANY Z KHW
 (wyszukiwanie przez hasła ujednoczone, ich warianty oraz przez hasła związane)

twą (Tabl. 2). Sposób zapisu danych w rekordzie umożliwia identyfikację poszczególnych haseł (łącznie z określeniem ich typu). Dzięki temu poszczególne hasła zapisane w rekordzie są umieszczane w odpowiednich indeksach. Indeksy te są uporządkowanymi zbiorami haseł określonego typu (np. indeks autorski, indeks tytułów, indeks haseł przedmiotowych). Hasła umieszczone w indeksach są powiązane z rekordami bibliograficznymi, z których zostały pobrane. W ten sposób indeksy stanowią narzędzie do wyszukiwania w katalogu zautomatyzowanym, który łączy w sobie cechy różnych katalogów (np. katalogu alfabetycznego i katalogu przedmiotowego).

Istotną korzyścią z zastosowanego w katalogach zautomatyzowanych rozwiązania jest to, że opis dokumentu sporządzany jest tylko raz, a indeksy umożliwiają wyszukiwanie go poprzez różne hasła. Rozwiązanie to jednak ma także bardzo poważne braki, które zaczęły dokuczać w momencie gdy zautomatyzowane katalogi rozrosły się.

Istotnym mankamentem systemów z opisaną wyżej strukturą danych jest niska efektywność wyszukiwania. Wpływają na to dwa czynniki: brak narzędzia kontroli poprawności haseł oraz wyeliminowanie odsyłaczy stosowanych w katalogach kartkowych. Brak narzędzia kontroli danych narzuca tryb pracy polegający na ręcznym wprowadzaniu hasła do rekordu bibliograficznego. Nieuniknione w takiej sytuacji omyłki i niekonsekwencje sprawiają, że hasła wprowadzane do rekordów bibliograficznych nie są hasłami ujednoczonymi. Brak odsyłaczy uniemożliwia dostęp przez warianty haseł i wzbogacenie wyników poszukiwań o opisy wykazane pod hasłami związanymi.

Wymienione tu braki systemów zautomatyzowanych przyczyniły się do istotnych zmian w strukturze danych i w trybie postępowania przy ich wprowadzaniu do katalogów. Pozwoliło to nie tylko na wyeliminowanie tych mankamentów, ale również stworzyło realne możliwości wymiany danych. Podstawowa zmiana polegała na zastosowaniu narzędzia wykorzystywanego przez niektóre biblioteki do kontroli haseł ujednoczonych w katalogach kartkowych. Narzędziem tym są khw. W dalszych rozważaniach ograniczono się do katalogów zautomatyzowanych wykorzystujących takie kartoteki.

1.3 Struktura danych w katalogach zautomatyzowanych wykorzystujących kartoteki haseł wzorcowych

W systemach wykorzystujących khw stosuje się dwa typy rekordów: rekordy bibliograficzne i rekordy khw (Tabl. 3).

Rekord khw zawiera hasło ujednoczone, dla którego został utworzony, zwane hasłem rekordu. Może też zawierać warianty tego hasła (tropy *zob.*) i hasła z nim związane (tropy *zob. też*). Wszystkie hasła ujednoczone i ich warianty umieszczane są w odpowiednim indeksie i powiązane z rekordami khw, z których pochodzą. Dzięki temu możliwe jest wyszukiwanie rekordu khw oraz automatyczne generowanie odsyłaczy ogólnych i uzupełniających.

Rekordy bibliograficzne zawierają opisy bibliograficzne i dane umożliwiające powiązanie rekordu bibliograficznego z rekordami niezbędnych dla niego haseł.

Proces katalogowania dokumentu w systemie wykorzystującym khw zaczyna się od ustalenia haseł ujednoczonych, pod którymi opis dokumentu ma być wykazany w katalogu. Dla haseł, których nie ma jeszcze w khw tworzy się rekordy khw. Następnie tworzy się rekord bibliograficzny, do którego wpisuje się opis bibliograficzny oraz tworzy się powiązania z odpowiednimi hasłami ujednoczonymi khw. Dzięki temu indeks, który służy do wyszukiwania w zbiorze rekordów khw umożliwia równocześnie wyszukiwanie w zbiorze rekordów bibliograficznych.

Tryb postępowania przy wprowadzaniu danych w systemie wykorzystującym khw zapewnia pełną kontrolę poprawności haseł. Hasło wprowadzane jest do systemu tylko raz i przechowywane tylko w khw. W połączeniu z pełną obsługą odsyłaczy przyczynia się to do znacznej poprawy efektywności wyszukiwania.

1.4 Hasła stosowane w katalogach zautomatyzowanych

Podstawowymi czynnikami wyszukiwania danych w systemach zautomatyzowanych są hasła ujednoczone, które są bezpośrednio powiązane z rekordami bibliograficznymi.

W katalogu online powiązanie między rekordem bibliograficznym a hasłem z khw prezentowane jest w sposób stwarzający złudzenie, że hasło jest jednym z elementów rekordu bibliograficznego. W niniejszym opracowaniu powiązanie hasła ujednoczonego z rekordem bibliograficznym nazywane jest kopiowaniem hasła do rekordu bibliograficznego.

Wyróżnia się:

- hasła opisu bibliograficznego,
- tytuły ujednoczone serii,
- hasła przedmiotowe.

Hasła opisu bibliograficznego i tytuły ujednoczone serii w niniejszym opracowaniu nazywa się hasłami formalnymi. Ten sam rekord bibliograficzny może zawierać wiele haseł różnych typów. Hasłem opisu bibliograficznego może być:

- hasło osobowe (zawierające nazwę osoby),
- hasło korporatywne (zawierające nazwę ciała zbiorowego),
- hasło tytułowe (zawierające tytuł ujednoczony).

Wyróżnia się hasło główne, które zawsze musi towarzyszyć opisowi, i hasła dodatkowe opisu bibliograficznego. Oprócz tego występują hasła złożone z hasła osobowego i tytułu lub z hasła korporatywnego i tytułu. Hasła opisu bibliograficznego zapisane w rekordach bibliograficznych sprawiają, że katalog zautomatyzowany pełni funkcję katalogu alfabetycznego.

Hasłami dodatkowymi, które mogą być zapisane w rekordzie bibliograficznym są także tytuły ujednoczone serii. Ten rodzaj hasła pozwala na wyszukanie dokumentów wydanych w ramach tej samej serii, co sprawia, że katalog zautomatyzowany pełni równocześnie funkcję katalogu serii.

Ten sam katalog zautomatyzowany może też pełnić funkcję katalogu przedmiotowego dzięki zawartym w rekordach bibliograficznych hasłom przedmiotowym.

Jeżeli rekord bibliograficzny zawiera:

<u>hasło główne</u>	Horney, Karen (1885-1952).
<u>opis bibliograficzny</u>	Nasze wewnętrzne konflikty : konstruktywna teoria nerwic / Karen Horney ; przeł. Aleksander Gomola. Poznań : Rebis, 1994. 250 s. ; 20 cm. (Psychologia)
<u>hasło przedmiotowe</u>	Nerwice.
<u>hasło przedmiotowe</u>	Psychoanaliza.
<u>hasło dodatkowe</u>	Gomola, Aleksander.
<u>tytuł ujednoczony serii</u>	Psychologia - Rebis

to bezpośredni dostęp do niego zapewnią trzy indeksy: indeks autorski (poprzez hasło główne i hasło dodatkowe), indeks tytułów (poprzez tytuł ujednoczony serii i tytuł właściwy książki, który choć nie jest hasłem jest punktem dostępu do danych) oraz indeks przedmiotowy (poprzez hasła przedmiotowe).

Wszystkie hasła zawarte w rekordzie bibliograficznym muszą być hasłami ujednoczonymi. Ustalanie hasła ujednoczonego polega na nadaniu mu odpowiedniej sformalizowanej postaci umożliwiającej jednoznaczny identyfikację osoby, ciała zbiorowego, dzieła opisywanego pod tytułem lub serii. W przypadku hasel przedmiotowych, które w roli tematów mogą zawierać także nazwy geograficzne i nazwy pospolite ujednoczeniu podlegają również te nazwy oraz hasła złożone z tematu i określników.

Dzięki danym zawartym w odpowiadających indeksom kartotekach hasel wzorcowych rekord ten także będzie dostępny przez wszystkie warianty zapisanych w nim hasel.

1.5 Struktura i zawartość kartoteki hasel wzorcowych

Khw jest językiem informacyjno-wyszukiwawczym. Do podstawowych funkcji khw należą:

- określenie zbioru terminów,
- podział terminów na przyjęte i odrzucone,
- określenie zakresu stosowania terminów przyjętych,
- określenie związków pomiędzy terminami.

Zbiór terminów zawartych w khw dzieli się na terminy przyjęte i odrzucone. Terminami przyjętymi są hasła ujednoczone (tzn. hasła, które mogą wystąpić w rekordach bibliograficznych), a w kartotece haseł przedmiotowych także ujednoczone formy określników. Do terminów odrzuconych zalicza się warianty terminów przyjętych oraz terminy spełniające rolę pomocniczą przy określaniu zasad stosowania języka kontrolowanego khw.

Ogólne zasady tworzenia khw sformułowane zostały w dokumentach IFLA [1-3]. Zgodnie z tymi zasadami w khw wyróżnia się trzy typy pozycji:

- pozycje podstawowe,
- pozycje odsyłaczowe,
- pozycje wyjaśniające.

Pozycje podstawowe tworzone są dla terminów przyjętych. Pozycje odsyłaczowe służą do określania związków między terminami. Tworzone są dla wariantów haseł (odsyłacze ogólne) i dla terminów przyjętych (odsyłacze uzupełniające). Pozycje wyjaśniające pełnią rolę odsyłaczy orientacyjnych. Tworzone są dla terminów przyjętych (odsyłacze orientacyjne uzupełniające) i dla terminów odrzuconych nie będących wariantami haseł (odsyłacze orientacyjne ogólne). Do określania związków między terminami służą także dane zawarte w pozycjach podstawowych. Na podstawie tych danych systemy zautomatyzowane tworzą odsyłacze ogólne i uzupełniające. Natomiast odsyłacze orientacyjne uzupełniające w systemach zautomatyzowanych są elementami pozycji podstawowych. Dlatego można się tu ograniczyć zasadniczo tylko do dwu typów rekordów.

Rekordy pierwszego typu tworzone są dla terminów przyjętych. Podstawowymi danymi zawartymi w takim rekordzie są:

- hasło rekordu,
- tropy *zob.*,
- tropy *zob. też*,
- odsyłacze orientacyjne uzupełniające,
- uwagi.

Hasłem rekordu jest termin przyjęty, dla którego utworzono rekord. Tropy służą do określania powiązań między terminami. Tropy *zob.* zawierają warianty hasła rekordu (terminy odrzucone). Tropy *zob. też* zawierają hasła związane z hasłem rekordu (terminy przyjęte). Na podstawie tropów systemy zautomatyzowane tworzą odpowiednie odsyłacze od terminu zapisanego w postaci tropu do hasła rekordu. Na podstawie rekordu zawierającego:

<u>hasło rekordu</u>	Coleman, Vernon (1946-).
<u>trop <i>zob.</i></u>	Charbonier, Marc.
<u>trop <i>zob.</i></u>	Vernon, Edward.

wygenerowane zostaną następujące odsyłacze:

Charbonier, Marc.

zob.

Coleman, Vernon (1946-).

Vernon, Edward.

zob.

Coleman, Vernon (1946-).

Odsyłacze orientacyjne uzupełniające, kierujące do grupy lub klasy haseł, nie mogą być utworzone w sposób automatyczny i dlatego zapisywane są w rekordach tworzonych dla terminów przyjętych. Dane zawarte w rekordzie:

hasło rekordu

Psychoanaliza.

trop zob.

Freudyzm.

trop zob. też

Psychologia.

trop zob. też

Psychoterapia.

odsyłacz

hasła zaczynające się od wyrazu Psychoanaliza.

odsyłacz

nazwy różnych pojęć, teorii i metod z zakresu psychoanalizy.

prezentowane będą m.in. w postaci następujących odsyłaczy:

Freudyzm.

zob.

Psychoanaliza.

Psychologia.

zob. też

Psychoanaliza.

Psychoterapia.

zob. też

Psychoanaliza.

Psychoanaliza.

zob. też

hasła zaczynające się od wyrazu Psychoanaliza.

Psychoanaliza.

zob. też

nazwy różnych pojęć, teorii i metod z zakresu psychoanalizy.

Uwagi zapisane w rekordach khw zawierają informacje ułatwiające właściwe stosowanie hasła rekordu oraz informacje o źródłach wykorzystanych przy ustalaniu zawartości rekordu. Np.:

<u>hasło rekordu</u>	Polacy.
<u>trop zob. też</u>	Słowianie Zachodni. [g]
<u>trop zob. też</u>	Polska.
<u>trop zob. też</u>	Polki. [h]
<u>odsyłacz</u>	hasła zaczynające się od wyrazu Polacy, np. Polacy pochodzenia francuskiego.
<u>uwaga</u>	Stosuje się do prac na temat Polaków (zarówno mężczyzn, jak i kobiet, lub tylko mężczyzn) przebywających poza swoim krajem. W odniesieniu do prac dotyczących tylko Polek stosuje się hasło Polki.
<u>uwaga</u>	Stosuje się także w funkcji określnika związanego z tematem Charakter narodowy.
<u>uwaga</u>	Stosuje się w połączeniu określników -- postaci -- Polacy po nazwach osobowych pisarzy.

Umieszczone w tym rekordzie uwagi określają zakres stosowania hasła rekordu. W tropach *zob. też* zakodowana jest informacja o rodzaju relacji między hasłem rekordu, a hasłami z nim związanymi, co będzie odzwierciedlone w odsyłaczach wygenerowanych na podstawie tych tropów:

Słowianie Zachodni.
zob. też
TP Polacy.

Polska.
zob. też
Polacy.

Polki.
zob. też
TN Polacy.

Rekordy tworzone dla terminów przyjętych zawierają oprócz nich grupę terminów odrzuconych stanowiących warianty terminów przyjętych. Pozostałe terminy odrzucone określane są za pośrednictwem rekordów odsyłaczy orientacyjnych ogólnych. Podstawowymi danymi zawartymi w takim rekordzie są:

- hasło rekordu,
- treść odsyłacza.

Najczęściej hasłem rekordu odsyłacza orientacyjnego ogólnego jest fragment terminu przyjętego. W treści odsyłacza zawarte jest objaśnienie skierowane do grupy lub klasy terminów przyjętych.

Rekord zawierający:

hasło rekordu
treść odsyłacza

[...] pochodzenia [...]
hasła typu: [etnonim] pochodzenia [przymiotnik
oznaczający pochodzenie], które stosuje się dla
wskazania pochodzenia narodowego, geograficznego
lub etnicznego naturalizowanych obcokrajowców,
np. Amerykanie pochodzenia polskiego.

odpowiada odsyłaczowi orientacyjnemu ogólnemu:

[...] pochodzenia [...]

zob.

hasła typu: [etnonim] pochodzenia [przymiotnik
oznaczający pochodzenie], które stosuje się dla wskazania pochodzenia
narodowego, geograficznego lub etnicznego naturalizowanych
obcokrajowców, np. Amerykanie pochodzenia polskiego.

1.6 Korzyści wynikające ze stosowania kartotek haseł wzorcowych i warunki niezbędne do osiągnięcia tych korzyści

Kartoteki haseł wzorcowych to narzędzie umożliwiające realizację następujących celów:

- efektywne wyszukiwanie w katalogach,
- kontrola poprawności danych wprowadzanych do katalogu,
- obniżenie kosztów wprowadzania danych do katalogów,
- wymiana danych między katalogami.

Cele te osiągane są wszakże tylko wtedy, gdy czynni użytkownicy khw podporządkują się bezwzględnie zasadom związanym z tworzeniem khw i ich wykorzystaniem w katalogach. Zasadami tymi są:

- zasilanie khw poszczególnych katalogów z jednego źródła,
- właściwe stosowanie haseł z khw w rekordach bibliograficznych.

Pierwsza z tych zasad pociąga za sobą konieczność tworzenia centralnych kartotek haseł wzorcowych (ckhw) oraz odpowiedniej organizacji procesu przekazywania danych do khw poszczególnych katalogów. Ckhw są najczęściej kartotekami samoistnymi, nie związanymi z żadnym katalogiem. Zawierają one kompletne hasła formalne oraz zasób leksykalny języka haseł przedmiotowych (tzn. używane przy tworzeniu rozwiniętych haseł przedmiotowych tematy i określniki). Dzięki takiemu rozwiązaniu koszty związane z tworzeniem rekordu khw i jego modyfikacjami ponoszone są tylko raz, niezależnie od tego w ilu katalogach ten rekord będzie wykorzystany. Zapewnia to także spójność danych w khw różnych katalogów.

Do osiągnięcia wszystkich czterech celów niezbędne jest jeszcze poprawne stosowanie haseł z khw w rekordach bibliograficznych. Systemy zautomatyzowane dopuszczają wpisywanie haseł do rekordu bibliograficznego, zamiast kopiowania ich z odpowiednich rekordów khw. Pokusie tej ulega się często wtedy, gdy w khw

katalogu, do którego wprowadzany jest rekord bibliograficzny, nie ma jeszcze potrzebnego rekordu khw. Hasło zapisane w rekordzie bibliograficznym służy w takiej sytuacji do powiązania tego rekordu z odpowiednim rekordem khw, gdy ten ostatni zostanie skopiowany z ckhw do khw katalogu. Jeżeli wszakże przy wprowadzaniu hasła do rekordu bibliograficznego popełniona zostanie omyłka, to powiązanie nie zostanie zrealizowane i rekordu bibliograficznego nie będzie można wyszukać ani przez hasło ujednoczone, ani przez warianty tego hasła. Jest to pierwszy z powodów prowadzących do utraty spójności danych, a w konsekwencji do obniżenia efektywności wyszukiwania.

Przestrzeganie zasady kopiowania haseł ujednoczonych z khw do rekordów bibliograficznych nie wystarcza jednak do zapewnienia pełnej spójności danych. Rzeczą niezmiernie ważną jest używanie haseł zgodnie z określonym w khw zakresem ich stosowania. Dotyczy to zarówno wyboru spośród haseł związanych hasła odpowiedniego dla danego opisu bibliograficznego, jak i tworzenia rozwiniętych haseł przedmiotowych z zasobu leksykalnego kartoteki haseł przedmiotowych.

Stosowanie centralnych katalogów wykorzystujących ckhw jeszcze bardziej obniża koszty wprowadzania danych do katalogów.

1.7 Rodzaje kartotek haseł wzorcowych i sposoby wykorzystania tych kartotek w katalogach zautomatyzowanych

Wyróżnia się następujące rodzaje khw:

- kartoteka haseł osobowych i korporatywnych,
- kartoteka tytułów,
- kartoteka haseł przedmiotowych (khp).

W zależności od rozwiązań przyjętych w konkretnych systemach czasami dwie pierwsze kartoteki traktowane są jako całość zwana kartoteką haseł formalnych (khf). W innych systemach natomiast z kartoteki tytułów wyodrębnia się kartotekę tytułów serii.

Niezależnie od przyjętego w systemie podziału kartotek, dane w nich zawarte umożliwiają wyodrębnienie rekordów:

- haseł osobowych i korporatywnych,
- tytułów ujednoczonych dokumentów,
- tytułów ujednoczonych serii,
- haseł przedmiotowych.

Dzięki temu możliwe jest stosowanie rekordów khw w różnych systemach oraz prawidłowa obsługa powiązań rekordów khw z rekordami bibliograficznymi.

Rekord bibliograficzny związany jest z tyłoma rekordami khw, pod iloma hasłami ma być wykazany zawarty w nim opis bibliograficzny. Powiązanie rekordów bibliograficznych z rekordami khw realizowane jest w różny sposób. To zróżnic-

wanie wiąże się ściśle ze sposobem przechowywania danych w systemach. W niektórych systemach rekord bibliograficzny zawiera opis bibliograficzny oraz wszystkie związane z nim hasła. W tym przypadku elementem wiążącym rekord khw z rekordem bibliograficznym jest hasło skopiowane z rekordu khw do rekordu bibliograficznego.

Jednakże w większości systemów hasła znajdują się tylko w rekordach khw i nie są umieszczane w rekordach bibliograficznych. Powiązanie realizowane jest przez umieszczenie w rekordzie bibliograficznym wyłącznie numeru odpowiedniego rekordu khw. Sposób obsługi tych powiązań zapewnia zarówno identyfikację wszystkich haseł powiązanych z rekordem bibliograficznym, jak i określenie ich typu (np. hasła osobowe, hasła korporatywne) oraz roli (hasło główne, hasło dodatkowe opisu bibliograficznego, hasło przedmiotowe, hasło dla serii). Rozwiązanie takie ma dwie zalety. Pierwsza to oszczędność miejsca w pamięci komputera. Druga ujawnia się w momencie gdy trzeba zmodyfikować hasło ujednolicone. Zmianę wprowadza się tylko w rekordzie khw bez potrzeby ingerencji w rekordy bibliograficzne.

Także w obrębie samych kartotek haseł wzorcowych realizowane są powiązania między rekordami. Dotyczy to rekordów utworzonych dla haseł związanych. Powiązania te realizowane są w taki sposób, by zmiany wprowadzone do hasła rekordu khw automatycznie uwzględnione zostały w tropach *zob. też* w rekordach utworzonych dla haseł z nim związanych.

Szczegółowe omówienie powiązań między rekordami wymaga znajomości struktury i zawartości rekordów. Do określenia struktury i zawartości rekordu służy format rekordu. W rozdziale 2 omówiono grupę formatów USMARC i na ich przykładzie zilustrowano powiązania między rekordami.

1.8 Uwagi dodatkowe

Zazwyczaj tworzy się odrębne katalogi kartkowe dla różnych typów dokumentów (np. katalog książek, katalog czasopism) oraz ze względu na kryteria wyszukiwawcze (np. katalog alfabetyczny, katalog przedmiotowy). Jak już wyjaśniono, w katalogu zautomatyzowanym możliwe jest wyszukiwanie według różnych kryteriów, co pozwala na zastąpienie kilku katalogów jednym. Zastosowanie khw przyczyniło się do scalenia w jeden katalog także katalogów tworzonych tradycyjnie dla różnych typów dokumentów. Dzięki temu te same hasła z khw mogą być stosowane do opisów dokumentów różnych typów.

Sposób prezentacji danych z khw zależy od rozwiązań zastosowanych w danym systemie. Często dostęp do pełnych danych (tzn. do danych służących do wyszukiwania oraz do danych pomagających we właściwym stosowaniu haseł) ma tylko bibliotekarz. Czytelnik natomiast ma dostęp wyłącznie do danych niezbędnych do wyszukiwania, tzn. do haseł i do odsyłaczy utworzonych na podstawie tropów zawartych w rekordach khw.

Systemy wykorzystujące khw pozwalają na wpisanie hasła do odpowiedniego pola rekordu bibliograficznego w trakcie wprowadzania danych. Jeżeli w bazie

istnieje rekord khw utworzony dla tego hasła, to system automatycznie tworzy powiązanie między tym rekordem khw i rekordem bibliograficznym. Jeżeli rekordu khw nie ma w bazie, to system automatycznie tworzy szkieletowy rekord khw dla hasła wprowadzonego w rekordzie bibliograficznym. Taka sama procedura stosowana jest przy przejmowaniu rekordów bibliograficznych w formacie wymiennym. Może to być powodem niespójności haseł w katalogach zautomatyzowanych. Spójność tę zapewnia właściwy dla systemów wykorzystujących khw sposób wprowadzania danych polegający na tworzeniu niezbędnych rekordów khw przed rekordami bibliograficznymi i kopiowaniu haseł z rekordów khw do rekordów bibliograficznych. Przy przejmowaniu danych z innych katalogów spójność haseł może być zapewniona dzięki konsekwentnemu stosowaniu haseł pochodzących z jednego źródła, np. z ckhw.

Rekordy bibliograficzne w formacie wymiennym zawierają oprócz opisu bibliograficznego wszystkie niezbędne hasła. We współpracy przy tworzeniu centralnych katalogów mogą uczestniczyć biblioteki wykorzystujące systemy bez khw. W ramach takiej współpracy rekordy bibliograficzne wprowadzane są do bazy centralnej wykorzystującej khw, a następnie przekazywane w formacie wymiennym do katalogu danej biblioteki. Dzięki temu w tym katalogu lokalnym możliwa jest pośrednia kontrola poprawności haseł. Nie czerpie się jednak korzyści wynikających ze stosowania odsyłaczy, które mogą być przekazane do bazy lokalnej tylko w postaci rekordów khw.

Rekord bibliograficzny nie zawiera pewnych danych zawartych na karcie głównej w katalogu tradycyjnym. Dla tych danych w systemach zautomatyzowanych tworzy się rekordy egzemplarza i/lub rekordy zasobu. Rekordy te zawierają dane, które nie są przedmiotem wymiany i dotyczą tylko egzemplarzy znajdujących się w danej bibliotece.

2 FORMATY USMARC

2.1 Początki i ewolucja formatów USMARC

W 1965 r. opracowano w Bibliotece Kongresu USA format Pilot MARC (MACHine Readable Cataloging). Ustalał on strukturę i zawartość danych bibliograficznych przekazywanych na taśmach magnetycznych do innych bibliotek, które na ich podstawie drukowały karty katalogowe dla książek. W 1967 r. wprowadzono do tego formatu zmiany umożliwiające zastosowanie go w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych. Ta wersja formatu rekordu bibliograficznego dla książek znana jest pod nazwą MARC II. W następnych latach opracowano format rekordów bibliograficznych dla innych typów dokumentów. Tworzenie odrębnych formatów dla różnych typów dokumentów zaowocowało - trudną do obsłużenia przez systemy zautomatyzowane - niespójnością formatów. Dlatego w latach siedemdziesiątych podjęto prace mające na celu przygotowanie jednego zintegrowanego formatu rekordu bibliograficznego dla dokumentów różnych rodzajów. Prace te zbiegły się z wprowadzeniem nowego zmienionego wydania anglo-amerykańskich przepisów katalogowania (AACR2) wydanego w 1978 r.

W 1980 r. opublikowano dokument *MARC format for bibliographic data* łączący opracowane uprzednio formaty i uwzględniający AACR2. Wielokrotne modyfikacje tego dokumentu doprowadziły do opublikowania w 1988 r. nowej jego wersji (uwzględniającej wymagania następnego wydania AACR2 z 1987 r.) pod zmienionym tytułem *USMARC format for bibliographic data*. Najnowsze wydanie ukazało się w 1994 r. [5].

W celu zwiększenia efektywności wyszukiwania w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych zastosowano w nich khw. Wiązało się to z koniecznością opracowania dla nich odpowiedniego formatu. W 1976 r. opublikowano wersję roboczą formatu rekordu khw zatytułowaną *Authorities: a MARC format*. Dokument ten uwzględniał hasła osobowe, hasła korporatywne, tytuły ujednoczone i hasła przedmiotowe. W 1981 r. opublikowano pod tym samym tytułem pierwsze wydanie, które obejmowało także hasła zawierające nazwę serii. Kolejne wydanie tego formatu - uwzględniające wszystkie wprowadzone w międzyczasie zmiany - opublikowano w 1987 r. pod zmienionym tytułem *USMARC format for authority data*.

Biblioteki stosujące format USMARC (także Biblioteka Kongresu) nie wykorzystywały wszystkich jego możliwości. W khw uwzględniano tylko rekordy haseł ujednoczonych, zaniedbując problem rekordów określników. Od dłuższego czasu postrzegano to jako postępowanie niewłaściwe. Zagadnieniem wymagającym szybkiego rozwiązania stała się też organizacja wielojęzycznych khp; bez takich kartotek utrudniona jest międzynarodowa wymiana danych. Pierwszym krokiem do rozwiązania tych problemów było opracowanie i opublikowanie 1993 r. nowego wydania *USMARC format for authority data*. Wyznaczono w nim nowe pola dla określników oraz dla terminów przyjętych w innych językach [4].

Format rekordu khw może być wykorzystywany samodzielnie w kartotekach, które nie są związane z bazą katalogową. Zasadniczym jego przeznaczeniem jest jednak stosowanie go w ścisłym powiązaniu z formatem rekordu bibliogra-

ficznego w modułach rejestracji bibliograficznej zautomatyzowanych systemów bibliotecznych. Sposób realizacji powiązań rekordów khw z rekordami bibliograficznymi stanowi jedno z podstawowych kryteriów oceny zautomatyzowanych systemów bibliotecznych.

W 1984 r. opublikowany został format rekordu zasobu *USMARC format for holdings and locations*. Powstał on z inicjatywy i przy współudziale firm tworzących oprogramowanie biblioteczne. Kolejne wydanie tego formatu opublikowano w 1989 r. pod zmienionym tytułem *USMARC format for holdings data* [8]. Format ten stosowany jest głównie w modułach akcesji czasopism. Może być także wykorzystywany do zapisu informacji o indywidualnych cechach poszczególnych egzemplarzy dokumentów innych typów.

Kolejnym krokiem w kierunku ujednoczenia sposobu podawania danych w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych było opublikowanie w 1990 r. wersji roboczej formatu rekordu symbolu klasyfikacyjnego *USMARC format for classification data* [6]. Format ten umożliwia prowadzenie dla systemu klasyfikacyjnego komputerowej kartoteki wzorcowej, w której zrealizowane są powiązania zarówno w obrębie systemu klasyfikacji, jak i powiązania systemu klasyfikacji z kartotekami haseł wzorcowych.

Grupę formatów USMARC zamyka opublikowana w 1993 r. wersja robocza formatu rekordu faktograficznego *USMARC format for community information* [7].

Prace nad formatami USMARC mają charakter ciągły. Dotyczy to zarówno procesu integracji formatu bibliograficznego, jak i modyfikacji innych formatów. Propozycje zmian w formacie zgłasza ALA MACHine-Readable Bibliographic Information Committee (MARBI). Zatwierdzone zmiany publikowane są przez Network Development and MARC Standards Office.

Integracja formatu rekordu bibliograficznego polega m.in. na usuwaniu z formatu elementów zbędnych oraz na eliminowaniu niedogodności wynikłych z pierwotnie zastosowanej typologii dokumentów uwzględniającej: książki, wydawnictwa ciągłe, archiwalia i rękopisy, dokumenty kartograficzne, druki i nagrania muzyczne, dokumenty oglądowe oraz dokumenty elektroniczne. Typologia ta nie uwzględniała faktu, że wydawnictwami ciągłymi i/lub archiwaliai mogą być dokumenty różnych rodzajów.

W listopadzie 1994 r. zapoczątkowano proces uzgadniania formatów USMARC, kanadyjskiego CAN/MARC i brytyjskiego UKMARC. Ma on na celu ujednoczenie tych formatów, które różnią się, mimo że ich wspólnym pierwowzorem był format MARC II. Prawdopodobnie zaowocuje to kolejnymi zmianami w formacie USMARC.

2.2 Struktura rekordu w formacie USMARC

Prace nad formatem MARC II stanowiły podstawę opracowania normy amerykańskiej dotyczącej struktury rekordu odpowiadającej potrzebom wymiany danych bibliograficznych na taśmach magnetycznych. Prace nad tą normą rozpo-

częte w 1966 r. zaowocowały opublikowaniem w 1971 r. normy ANSI Z39.2 *Bibliographic information interchange*. Na jej podstawie opracowano normę międzynarodową ISO 2709 *Documentation - format for bibliographic information interchange on magnetic tape* opublikowaną w 1973 r. Obie te normy kilkakrotnie nowelizowano z zachowaniem pełnej zgodności między nimi. Ich polskim odpowiednikiem jest PN-N-09015:1984 *Format do wymiany informacji bibliograficznych na taśmie magnetycznej*. W najbliższej przyszłości norma ta będzie zastąpiona przez wierne tłumaczenie na język polski najnowszego wydania normy ISO 2709.

Rekord w formacie wymiennym USMARC składa się z etykiety rekordu, tablicy adresów i pól danych.

Etykieta rekordu to 24 znaki ponumerowane od 00 do 23. Poszczególne znaki lub ich grupy przeznaczone są na ściśle określone informacje identyfikowane za pomocą numerów pozycji zajmowanych przez te znaki w etykiecie. Są to dane niezbędne dla właściwego przetwarzania rekordu. Większość tych danych jest wspólna dla wszystkich typów formatów.

Elementy etykiety rekordu stanowią liczby lub kody określające:

00-04		długość rekordu
05		status rekordu
06		typ rekordu
07	(b)	poziom bibliograficzny
	(f)	rodzaj danych
	(p)	zawartość nieokreślona
08-09		zawartość nieokreślona
10		liczba wskaźników w polach zmiennej długości
11		liczba znaków identyfikatora podpól
12-16		lokalizacja pierwszego znaku pól danych
17	(f)	zawartość nieokreślona
	(p)	poziom kompletności rekordu
18	(b)	stosowane przepisy katalogowania
	(p)	zawartość nieokreślona
19	(b)	obecność powiązań w rekordzie
	(p)	zawartość nieokreślona
20-23		struktura tablicy adresów
	gdzie:	b - format rekordu bibliograficznego, f - format rekordu faktograficznego, p - pozostałe formaty.

Niektóre elementy etykiety rekordu mają ustalone niezmiennicze wartości (liczba wskaźników, liczba znaków identyfikatora podpól, struktura tablicy adresów), niektóre generowane są automatycznie (długość rekordu, lokalizacja pierwszego znaku pól danych). Wartość pozostałych elementów musi być określona przy wprowadzaniu danych do rekordu. Formaty wewnętrzne systemów zautomatyzowanych traktują te elementy zazwyczaj jako odrębne pola stałej długości,

identyfikowane za pomocą nazw mnemonicznych. Ułatwia to w sposób istotny wprowadzanie danych.

Tablica adresów składa się z jednostek zbudowanych z etykiety (3 znaki), oznaczenia długości (4 znaki) i lokalizacji (5 znaków) poszczególnych pól danych występujących w rekordzie. Jest ona generowana w sposób automatyczny przez system. Zauważyć należy, że (w celu poprawienia czytelności zapisu) opracowania dotyczące formatów i systemy zautomatyzowane umieszczają etykietę pola bezpośrednio przed zawartością pola identyfikowanego przez daną etykietę.

Pola danych dzielą się na pola danych kontrolnych (są to pola stałej długości) oraz pola zmiennej długości. Pola danych identyfikowane są za pomocą wspomnianych wyżej trzycyfrowych etykiet. Zawartość występujących w rekordzie pól określona jest w instrukcjach dotyczących poszczególnych formatów.

Pola danych kontrolnych identyfikowane są za pomocą etykiet 001-009. Poszczególne pola zawierają ustaloną dla danego formatu liczbę znaków. Dane w tych polach identyfikowane są przez swoją pozycję, czyli znaki zajęte w danym polu. Systemy zautomatyzowane (w celu ułatwienia wprowadzania danych do rekordu) poszczególne informacje podawane w tych polach wyodrębniają w osobne pola stałej długości i nadają im nazwy mnemoniczne. Dwa pola danych kontrolnych mają takie samo znaczenie we wszystkich formatach. Są to pola obowiązkowe w formacie wymiennym i zawierają: 001 - Numer kontrolny rekordu, 005 - Datę i czas ostatniej modyfikacji rekordu. Numer kontrolny rekordu jednoznacznie identyfikuje rekord przy wymianie danych między systemami. Strukturę tego numeru określają współpracujące ze sobą instytucje, które też uzgadniają przydział numerów w sposób wykluczający powtórzenie się tego samego numeru. Pozostałe pola tej grupy mają znaczenie zależne od formatu i dlatego omówiono je przy charakterystyce poszczególnych formatów.

Pola zmiennej długości są identyfikowane za pomocą etykiet 010-999. Na początku każdego pola znajdują się dwa jednoznakowe wskaźniki, którymi mogą być: mała litera, cyfra lub spacja (w tym opracowaniu reprezentowana graficznie przez @). Wskaźniki stanowią zakodowane informacje dotyczące zawartości pola i sposobu jej interpretacji. Pola zmiennej długości składają się z podpól identyfikowanych za pomocą dwuznakowych kodów. Pierwszym znakiem kodu podpola jest separator (reprezentowany tutaj za pomocą znaku \$). Drugi znak to identyfikator podpola; identyfikatorem może być mała litera lub cyfra. Zarówno całe pola zmiennej długości, jak i poszczególne podpola mogą być powtarzane.

2.3 Zawartość rekordu bibliograficznego

Format rekordu bibliograficznego uwzględnia obecnie następujące typy dokumentów:

- książki,
- wydawnictwa ciągłe,
- rękopisy,
- dokumenty kartograficzne,

- druki i nagrania muzyczne,
- dokumenty oglądowe,
- dokumenty elektroniczne.

W formacie wyznaczono pola wspólne dla wszystkich typów dokumentów oraz pola przeznaczone dla dokumentów określonego typu.

W grupie pól danych kontrolnych określono zawartość pól: 007 - Forma fizyczna dokumentu, 008 - Dane kontrolne. Zawartość pola 007 zależy od typu dokumentu oznaczonego kodem podanym na pozycji pierwszego znaku w polu. Na pozycjach pozostałych znaków znajdują się kody ustalone dla oznaczenia poszczególnych cech fizycznych dokumentu. Długość pola zależy od typu dokumentu; dla dokumentów określonego typu jest stała. Pole 008 ma taką samą długość dla dokumentów wszystkich rodzajów: zawiera 40 znaków ponumerowanych od 00 do 39. Jest to pole obowiązkowe. Liczba zapisanych w polu elementów i ich znaczenie zależy od typu dokumentu. Siedem elementów (wykorzystujących pozycje 22 znaków) stanowią elementy wspólne dla wszystkich rodzajów dokumentów. Są to m.in. informacje - podane w postaci nadającej się do wyszukiwania - wykorzystywane w systemach zautomatyzowanych do zawężania obszaru poszukiwań według daty wydania i/lub języka tekstu dokumentu.

W ramach prac nad integracją formatu USMARC zaprojektowano dodatkowe pole 006 stałej długości (18 znaków) przeznaczone na dane kontrolne. Pozwoli to uniknąć niedogodności wynikających z zastosowanej typologii dokumentów.

Pola zmiennej długości zawierają opis bibliograficzny i dane służące do identyfikacji i wyszukiwania opisów dokumentów. Etykiety pól określają ich zawartość w sposób następujący:

001-009	Pola danych kontrolnych
010-099	Numery i kody
1XX	Hasła główne
210-247	Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności oraz odmiany tytułu
250-362	Strefy: wydania, adresu wydawniczego, opisu fizycznego i specjalna oraz inne dane
4XX	Strefa serii
5XX	Strefa uwag
6XX	Pola charakterystyki rzeczowej
700-755	Hasła dodatkowe
760-787	Pola powiązań z opisami innych dokumentów
800-830	Hasła dodatkowe dla serii i książek wielotomowych
841-868	Opis zasobu
886	Dane przejęte z innego formatu MARC

W formacie zdefiniowano w sumie 180 pól, ale niewiele z nich zawiera elementy opisu bibliograficznego. Na przykład kolejnym strefom opisu bibliograficznego książki odpowiadają pola:

245	Strefa tytułu i oznaczenia odpowiedzialności
250	Strefa wydania
260	Strefa adresu wydawniczego
300	Strefa opisu fizycznego
440, 490	Strefa serii
5XX	Strefa uwag
020, 350	Strefa ISBN i sposobu uzyskania książki

W pozostałej grupie pól istotną rolę spełniają pola haseł 1XX. Ponieważ opis bibliograficzny może mieć tylko jedno hasło główne, w rekordzie może wystąpić wyłącznie jedno pole z grupy 1XX. Rodzaj hasła zapisanego w polu określają dwie ostatnie cyfry etykiety pola w sposób następujący:

100	Hasło osobowe
110	Hasło korporatywne (nazwa instytucji, organizacji itp.)
111	Hasło korporatywne (nazwa imprezy)
130	Tytuł ujednolicony

Ta sama zasada budowy etykiety pola dotyczy haseł dodatkowych opisu bibliograficznego (zapisanych w polach 700, 710, 711, 730), haseł dodatkowych dla serii i książek wielotomowych (zapisanych w polach 800, 810, 811, 830) oraz haseł przedmiotowych (zapisanych w polach 600, 610, 611, 630). W tych przypadkach jednakże pola X00, X10 i X11 mogą zawierać hasła, których pierwszym elementem jest hasło osobowe lub hasło korporatywne, po którym następuje tytuł. Hasła tak zbudowane wykorzystywane są jako hasła dodatkowe np. dla prac współwydanych i dzieł bibliograficznie związanych (pola 7XX), dla książek wielotomowych (pola 8XX) i hasła przedmiotowe, których tematem jest dzieło identyfikowane przez nazwę (osoby lub ciała zbiorowego) i tytuł (pola 6XX). Grupę haseł przedmiotowych obsługują też pola: 650 - Hasło przedmiotowe - nazwa pospolita, 651 - Hasło przedmiotowe - nazwa geograficzna. Rekord sporządzony dla przykładu przytoczonego w rozdziale 1.4 zawiera m. in.:

100	1@	\$a Horney, Karen \$d (1885-1952).
245	10	\$a Nasze wewnętrzne konflikty : \$b konstruktywna teoria nerwic / \$c Karen Horney ; przeł. Aleksander Gomola.
260	@@	\$a Poznań : \$b Rebis, \$c 1994.
300	@@	\$a 250 s. ; \$c 20 cm.
490	1@	\$a Psychologia
650	@@	\$a Psychoanaliza.
650	@@	\$a Nerwice.
700	1@	\$a Gomola, Aleksander. \$e Tł.
830	@0	\$a Psychologia - Rebis

W powyższym przykładzie dane w strefie serii nie nadają się do wyszukiwania (ponieważ mają postać odmienną od tytułu ujednoliconego serii) i dlatego podano je w polu 490. W polu 830 natomiast podano tytuł ujednolicony serii. Jeżeli strefa serii zawiera jej tytuł ujednolicony, podaje się go w polu 440. Dane z tego pola traktowane są jako hasło dodatkowe dla serii.

W nowoczesnych systemach zautomatyzowanych wszystkie pola haseł obsługiwane są przez kartoteki haseł wzorcowych. W powyższym przykładzie są to pola: 100, 650, 700 i 830.

Na specjalną uwagę zasługuje grupa pól zawierających różne odmiany tytułu dzieła opisywanego w rekordzie bibliograficznym. W rekordzie bibliograficznym książki mogą to być pola:

- 130 Tytuł ujednolicony - hasło główne
- 240 Tytuł ujednolicony dzieła autorskiego
- 245 Tytuł właściwy
- 246 Wariant tytułu
- 730 Tytuł ujednolicony - hasło dodatkowe

W rekordzie bibliograficznym wydawnictwa ciągłego mogą to być pola:

- 210 Tytuł skrócony
- 222 Tytuł kluczowy
- 245 Tytuł właściwy
- 246 Wariant tytułu

Wszystkie te tytuły stanowią czynniki wyszukiwania (tzn. umieszczane są w indeksie tytułów).

Do pól zawierających tytuły służące do wyszukiwania należy też grupa pól identyfikowanych etykietami 760-787 wykorzystywana w rekordach bibliograficznych wydawnictw ciągłych. Zawierają one dane dotyczące związków między wydawnictwami ciągłymi. Wydawnictwa te mogą być związane relacją chronologiczną (gdy czasopismo zmienia tytuł, sporządza się dla niego nowy rekord bibliograficzny), poziomą (np. między różnymi wersjami językowymi wydawnictwa ciągłego) lub hierarchiczną (np. między podserią i serią główną). Typ relacji między wydawnictwem, dla którego sporządzony został rekord, a wydawnictwem, którego tytuł wymieniony jest w polu z grupy 760-787 identyfikuje etykieta tego pola w sposób następujący:

- 760 Tytuł serii głównej
- 762 Tytuł podserii
- 765 Tytuł wydawnictwa stanowiącego podstawę przekładu
- 767 Tytuł wydawnictwa będącego przekładem
- 770 Tytuł dodatku samoistnego ciągłego
- 772 Tytuł wydawnictwa głównego dla dodatku
- 775 Tytuł innego wydania
- 776 Tytuł wydania na innym nośniku
- 777 Tytuł publikacji współwydanej
- 780 Tytuł poprzedni wydawnictwa
- 785 Tytuł następny wydawnictwa
- 787 Tytuł innego wydawnictwa związanego

Pola z grupy 841-868 pozwalają na zapisanie informacji o zasobie w rekordzie bibliograficznym. Informacje te można także zapisać w odrębnym rekordzie zasobu. Znaczenie tych pól omówiono w rozdziale 2.5, poświęconym formatowi USMARC rekordu zasobu.

W formacie rekordu bibliograficznego przewidziano pola przeznaczone na informacje lokalne. Są to pola o etykietach:

09X	Sygnatury lokalne
59X	Uwagi lokalne
69X	Lokalne hasła przedmiotowe
9XX	Inne informacje lokalne

2.4 Zawartość rekordu kartoteki haseł wzorcowych i jego powiązania z innymi rekordami

Format USMARC rekordu khw obsługuje zautomatyzowane khf oraz khp. Rekord khw zawiera pole stałej długości: 008 - Dane kontrolne. Obejmuje ono 40 znaków ponumerowanych od 00 do 39 przeznaczonych na kody 18 różnych informacji dotyczących rekordu i hasła, dla którego ten rekord został utworzony.

Format USMARC przewiduje 7 rodzajów rekordów khw. Informacja o rodzaju rekordu zakodowana jest na pozycji dziewiątego znaku w polu 008 (008/09). Podstawowe znaczenie mają rekordy o kodach:

a	rekord hasła ujednoczonego,
b	rekord odsyłacza orientacyjnego ogólnego,
d	rekord określnika,
f	rekord hasła ujednoczonego, które może także wystąpić w roli określnika.

Pierwsza cyfra etykiety pola określa jego funkcję w rekordzie w sposób następujący:

0XX	Informacje kontrolne, numery identyfikacyjne i symbole klasyfikacji
1XX	Hasło rekordu
260	Złożony odsyłacz typu <i>zob.</i> (odsyłacz orientacyjny ogólny)
360	Złożony odsyłacz typu <i>zob. też</i> (odsyłacz orientacyjny uzupełniający)
4XX	Tropy <i>zob.</i>
5XX	Tropy <i>zob. też</i>
6XX	Uwagi
7XX	Powiązania między hasłami równoważnymi

Zapisane w polu 1XX hasło rekordu jest podstawowym, obowiązkowym elementem rekordu. Każdy rekord musi zawierać jedno pole z grupy 1XX. Rozróżnia się 9 typów haseł. Podział ten związany jest z funkcją pełnioną przez hasło w języku informacyjno-wyszukiwawczym oraz z rodzajem pierwszego elementu hasła. Typ

hasła identyfikowany jest przez dwie ostatnie cyfry etykiety pola z grupy pól 1XX, 4XX, 5XX i 7XX w sposób następujący:

X00	Nazwa osobowa
X10	Nazwa ciała zbiorowego
X11	Nazwa imprezy
X30	Tytuł
X50	Nazwa pospolita
X51	Nazwa geograficzna
X80	Określnik rzeczowy
X81	Określnik geograficzny
X82	Określnik chronologiczny

W rekordach khf mogą wystąpić tylko hasła typu X00, X10, X11 i X30. W rekordach khp mogą wystąpić wszystkie wyżej wymienione typy haseł. W tych rekordach pola haseł mogą zawierać także określniki: rzeczowe, chronologiczne i geograficzne. W ten sposób w formacie możliwy jest zapis rozwiniętych haseł przedmiotowych oraz połączeń określników.

Pola X80, X81 i X82 wprowadzono dopiero w najnowszej wersji formatu i nie są jeszcze obsługiwane przez systemy zautomatyzowane. W wersjach poprzednich określniki wszystkich typów zapisywane były w polach X50.

Pola 260 i 360 stosowane są tylko w khp. Służą one do tworzenia odsyłaczy, które nie mogą być wygenerowane w sposób automatyczny przez system. Pole 260 występuje wyłącznie w rekordach odsyłaczy orientacyjnych ogólnych.

Pola o etykietach 4XX zawierają warianty hasła rekordu. Na podstawie zawartości tych pól są automatycznie generowane odsyłacze ogólne.

Pola o etykietach 5XX zawierają hasła związane z hasłem rekordu zapisanym w polu 1XX. W polach 5XX może być również zapisana (w postaci kodu) informacja o relacji między hasłem z pola 1XX i hasłem z pola 5XX. Na podstawie zawartości tych pól są automatycznie generowane odsyłacze uzupełniające *zob. też*.

Pola o etykietach 6XX zawierają uwagi dotyczące znaczenia i zakresu stosowania hasła rekordu (667, 680). Umieszcza się tu również informacje o źródłach wykorzystanych przy ustalaniu hasła (670, 675). Pole 665 stosowane jest tylko w rekordach haseł korporacyjnych. Zawiera ono historię ciała zbiorowego, dla którego utworzono rekord. Natomiast pole 681 - stosowane wyłącznie w khp - zawiera tropy do rekordów, w których hasło z pola 1XX zostało użyte jako przykład w polach 260, 360 lub 680. Rekord utworzony dla tytułu ujednoczonego serii może zawierać pola danych dotyczących tej serii (640-646).

Pola o etykietach 7XX zawierają hasła przejęte z innych kartotek równoważne hasłu podanemu w polu 1XX. Pola te umożliwiają jednoznaczne odwzorowanie zbioru haseł w jednym języku - naturalnym lub języku informacyjno-wyszukiwawczym - na zbiór haseł w innym języku. Pola tej grupy zostały wprowadzone w najnowszej wersji formatu.

Jak już wspomniano, typ rekordu khw zakodowany jest na pozycji dziewiątej pola 008.

Rekordy oznaczone kodem a zawierają informacje o haśle ujednoczonym i jego powiązaniach, np.:

110	2@	\$a Polskie Towarzystwo Psychiatryczne.
410	2@	\$a Polish Psychiatric Association.
410	2@	\$a PTP.
510	2@	\$a Polskie Towarzystwo Neurologów, Neurochirurgów i Psychiatrów.
665	@@	\$a Polskie Towarzystwo Psychiatryczne powołano w Warszawie w 1920 r. Od 1954 działa pod nazwą Polskie Towarzystwo Neurologów, Neurochirurgów i Psychiatrów. Od 1958 powrót do nazwy Polskie Towarzystwo Psychiatryczne.
670	@@	\$a INP'93
670	@@	\$a SPTN

Rekordy typu b zawierają odsyłacze orientacyjne ogólne, np.:

150	@@	[...] pochodzenia [...]
260	@@	\$i hasła typu [etnonim] pochodzenia [przymiotnik oznaczający pochodzenie] <--OG>, które stosuje się dla wskazania pochodzenia narodowego, geograficznego lub etnicznego naturalizowanych obcokrajowców, np. \$a Amerykanie pochodzenia polskiego
670	@@	\$a KABA
680	@@	\$i Szczegółowe zasady podaje podręcznik KABA w aneksie: Etonimy

Rekord typu d w polu 1XX zawiera określnik, np.:

150	@@	\$a dary charytatywne.
360	@@	\$i połączenie określników \$a -- funkcjonariusze -- dary charytatywne \$i po nazwach geograficznych, po nazwach własnych właściwych instytucji i organizacji oraz po nazwach sił zbrojnych
450	@@	\$a Dary dobroczynne.
450	@@	\$a Dary na cele charytatywne.
550	@@	\$a Działalność charytatywna. \$w g
670	@@	\$a RAMEAU
680	@@	\$i Określnik \$a -- dary charytatywne \$i stosuje się po nazwach kategorii osób i po etnonimach

Rekord typu f w polu 1XX zawiera ujednoczone hasło przedmiotowe, które może także wystąpić w roli określnika, np.:

150	@@	\$a Polacy.
360	@@	\$i hasła zaczynające się od wyrazu Polacy, np. \$a Polacy pochodzenia francuskiego
550	@@	\$a Etnologia \$z Polska. \$w g
550	@@	\$a Słowianie Zachodni. \$w g
550	@@	\$a Amerykanie pochodzenia polskiego. \$w h
550	@@	\$a Charakter narodowy \$x Polacy.
550	@@	\$a Polki. \$w h
551	@@	\$a Polska.
670	@@	\$a RAMEAU
680	@@	\$i Stosuje się do prac na temat Polaków (zarówno mężczyzn, jak i kobiet, lub tylko mężczyzn przebywających poza swoim krajem. W odniesieniu do prac dotyczących tylko Polek stosuje się hasło \$a Polki
680	@@	\$i Stosuje się także w funkcji określnika związanego z tematem \$a Charakter narodowy
680	@@	\$i Stosuje się w połączeniu określników \$a -- postacie -- Polacy \$i po nazwach osobowych pisarzy
681	@@	\$i Przykład cytowany w rekordzie: \$a Słowianie

Do istotnych problemów dotyczących spójności danych w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych należy modyfikacja hasła rekordu khw. Każda zmiana tego hasła powinna automatycznie być uwzględniona we wszystkich rekordach khw i bibliograficznych zawierających to hasło. Cel ten osiąga się przez odpowiednią realizację powiązań w obrębie khw oraz powiązań rekordów khw z rekordami bibliograficznymi.

W obrębie jednej khw hasło podstawowe rekordu występuje tylko raz w rekordzie. Toż hasło w polach 5XX rekordów związanych jest tylko odzwierciedleniem powiązań między rekordami. Jeżeli znajdzie potrzeba wprowadzenia zmian do hasła, to odpowiednie modyfikacje wprowadza się tylko w rekordzie utworzonym dla tego hasła. Jeżeli w khw istnieją dwa rekordy, np.:

150	@@	\$a Neurozy.
550	@@	\$a Histeria. \$w h
oraz		
150	@@	\$a Histeria.
550	@@	\$a Neurozy. \$w g

i hasło Neurozy należy zastąpić hasłem Nerwice, to wystarczy wprowadzić tę zmianę tylko w polu 150 pierwszego rekordu. Zmiana ta znajdzie automatycznie odzwierciedlenie w polu 550 drugiego rekordu. W efekcie uzyskamy rekordy:

150	@@	\$a Nerwice.
550	@@	\$a Histeria. \$w h
oraz		
150	@@	\$a Histeria.
550	@@	\$a Nerwice. \$w g

Zauważyć należy, że podpole \$w w którym znajduje się kod relacji między hasłem z pola 550 i hasłem z pola 150 (g - termin nadrzędny, h - termin podrzędny) nie wchodzi w skład hasła i dlatego zmiana hasła nie ma wpływu na zawartość tego podpola.

W obrębie jednej khw powiązania dotyczą zawsze pól o etykietach 1XX z polami o etykietach 5XX. Powiązania między rekordami khw i rekordami bibliograficznymi są bardziej skomplikowane. Hasło rekordu khw (pole 1XX) - w zależności od sytuacji - obsługuje różne pola rekordu bibliograficznego. Format USMARC rekordu khw oznacza następujące powiązania między hasłem rekordu khw i polami hasel rekordu bibliograficznego:

<u>Pola rekordu khw</u>	<u>Pola rekordu bibliograficznego</u>
100	100, 600, 700, 800
110	110, 610, 710, 810
111	111, 611, 711, 811
130	130, 440, 630, 730, 830
150	650
151	651

Liczba rekordów khw powiązanych z rekordem bibliograficznym równa jest liczbie występujących w rekordzie bibliograficznym pól zawierających hasła. Rekord hasła ujednoczonego z khw jest natomiast powiązany ze wszystkimi rekordami bibliograficznymi, w których to hasło występuje. Z przytoczonym w rozdziale 2.3 rekordem bibliograficznym powiązanych będzie pięć rekordów khw. Hasłami tych rekordów są:

100	1@	\$a Horney, Karen \$d (1885-1952).
150	@@	\$a Psychoanaliza.
150	@@	\$a Nerwice.
100	1@	\$a Gomola, Aleksander.
130	@@	\$a Psychologia - Rebis

Warto zauważyć, że czwarte pole różni się od odpowiadającego mu pola 700 w rekordzie bibliograficznym nie tylko etykietą, ale także brakiem podpola \$e zawierającego określenie rodzaju odpowiedzialności. System zautomatyzowany winien w sposób prawidłowy obsługiwać te różnice. Wszystkie modyfikacje hasła ujednoczonego wprowadza się tylko w rekordzie khw. Zmiana ta automatycznie znajdzie odzwierciedlenie w polu rekordu bibliograficznego związanym z tym rekordem khw. Jeżeli np. w khw zmodyfikujemy czwarte przytoczone wyżej hasło na:

100	1@	\$a Gomola, Aleksander \$d (1930-).
-----	----	--------------------------------------

to automatycznie zmieniona zostanie zawartość pola 700 w rekordzie bibliograficznym na:

700	1@	\$a Gomola, Aleksander \$d (1930-). \$e Tł.
-----	----	--

Ostatni rodzaj powiązań rekordów khw to powiązania haseł ujednoczonych pochodzących z różnych khw. Są to powiązania hasła rekordu (pole 1XX) w jednej kartotece z równoważnym mu hasłem z innej kartoteki zapisanym w polu 7XX tego rekordu. Tego rodzaju powiązania (niezbędne na przykład dla kartotek haseł przedmiotowych wyrażanych w różnych językach naturalnych) w zasadzie nie są jeszcze obsługiwane przez systemy zautomatyzowane, ale będą obsługiwane w przyszłości.

2.5 Zawartość rekordu zasobu

Format rekordu zasobu przygotowany został tak, by - w zależności od rozwiązań przyjętych w konkretnym systemie zautomatyzowanym - informacja o zasobie mogła być wpisana do rekordu bibliograficznego bądź do odrębnego rekordu zasobu. Możliwe jest to dzięki odpowiedniemu doborowi etykiet pól zawierających informację o zasobie. Oprócz informacji o zasobie w strukturę rekordu może być wpisana informacja o lokalizacji poszczególnych jednostek zasobu oraz o podejmowanych w stosunku do tego zasobu działaniach. Format uwzględnia:

- dokumenty jednoczęściowe,
- dokumenty wieloczęściowe,
- wydawnictwa ciągle.

Jeżeli informacja o zasobie zapisana jest w odrębnym rekordzie, to etykiety pól określają ich funkcję w sposób następujący:

001-009	Pola danych kontrolnych
010-035	Numery i kody
583, 852	Uwagi
853-868	Opis zasobu

W grupie pól kontrolnych określono zawartość pól: 004 - Numer kontrolny związanego rekordu bibliograficznego, 008 - Dane kontrolne. Ponieważ jednemu rekordowi bibliograficznemu może odpowiadać wiele rekordów zasobu sporządzonych dla poszczególnych egzemplarzy wydawnictwa opisanego w rekordzie bibliograficznym, w każdym rekordzie zasobu pole 004 zawiera numer związanego z nim rekordu bibliograficznego. Natomiast pole 008 obejmuje 32 znaki ponumerowane od 00 do 31 przeznaczone na kody 13 różnych informacji. Są to informacje odpowiadające wymaganiom norm ANSI Z39.44 *Serial holdings statements* i ANSI/NISO Z39.57 *Holdings statements for non-serial items* oraz informacje umożliwiające właściwe przetwarzanie rekordu.

Jeżeli informacja o zasobie zapisywana jest w rekordzie bibliograficznym, to zbędne jest podpole 004, natomiast dane z pola 008 (które nie mogą być zapisane w polu 008 rekordu bibliograficznego) umieszczone są w polu 841, które zawiera również te elementy etykiety rekordu zasobu, które nie mogą być wygenerowane automatycznie przez system.

Pole 583 zawiera informację o działaniach podjętych w stosunku do opisywanego zasobu (np. oddanie do konserwacji, wypożyczenie na wystawę) oraz o instytucjach i osobach odpowiedzialnych za te czynności.

Pole 852 zawiera informacje o umiejscowieniu wydawnictwa. Może to być informacja ogólna (identyfikator biblioteki) bądź szczegółowa (lokalizacja w obrębie biblioteki) z uwzględnieniem możliwości magazynowania zasobu w różnych miejscach.

Pola 853-868 zawierają opis zasobu:

- dokumentu podstawowego (853, 863, 866),
- dokumentu towarzyszącego (854, 864, 867),
- indeksu (855, 865, 868).

Dokument podstawowy to dokument, dla którego utworzono rekord bibliograficzny. Dla opisywanych w tym samym rekordzie zasobu dokumentów towarzyszących i indeksów nie tworzy się odrębnych rekordów bibliograficznych. Wyróżniono trzy grupy pól obejmujących dane o tych poszczególnych częściach jednego wydawnictwa ciągłego zawierające:

- określenia i wzorzec (853, 854, 855),
- numerację (863, 864, 865),
- niesformalizowany opis zasobu (866, 867, 868).

Dwie pierwsze grupy pól przeznaczone są na informacje w postaci sformalizowanej umożliwiającej automatyczną kontrolę wpływu wydawnictwa oraz scalanie informacji o otrzymanych jego częściach. Pola pierwszej grupy zawierają informacje o częstotliwości ukazywania się wydawnictwa. Obejmują też określenia stosowane dla oznaczenia części i dat nominalnych. Pola drugiej grupy zawierają numery i/lub daty nominalne kolejnych części.

Format umożliwia zapis informacji o wydawnictwie posiadającym strukturę wielopoziomową. Dopuszcza się sześć poziomów numerowania i cztery poziomy numeracji ciągłej oraz cztery poziomy dat nominalnych i jeden poziomy dat obocznych. Oto przykład pola opisu wydawnictwa o dwu poziomach numerowania:

853 20 \$8 1 \$a vol. \$b nr \$u 12 \$v r \$i (year) \$j (month) \$w m
\$x 01

W oznaczeniu części pierwszego poziomu numerowania (roczniki) stosuje się określenie „vol.” (\$a), dla drugiego poziomu (zeszyty) określenie „nr” (\$b). Na jeden rocznik składa się 12 zeszytów (\$u). Numeracja zeszytów zaczyna się od nowa po skompletowaniu rocznika (\$v). W oznaczeniu dat nominalnych podaje się rok (\$i) i miesiąc (\$j). Wydawnictwo jest miesięcznikiem (\$w). Nowy rocznik zaczyna się w styczniu (\$x).

Format pozwala na uwzględnienie zmian we wzorcu ukazywania się wydawnictwa oraz na ujawnienie braków w posiadanym zasobie. W obsłudze tych zjawisk

istotną rolę pełni podpole \$8. W polu przeznaczonym na określenia i wzorzec (np. 853) podpole \$8 zawiera numer kolejny wzorca, zwany numerem przyłączenia. W polach zawierających numerację (np. 863) podpole \$8 zawiera numer złożony z dwu części: numeru przyłączenia (wiążącego pola numeracji z odpowiednim dla nich wzorcem) oraz numer sekwencyjny ustalający kolejność pól zawierających informacje o zeszytach wydanych przy zastosowaniu wzorca określonego przez numer przyłączenia, np.:

863 41 \$8 1.1 \$a 89 \$b 1 \$i 1989 \$j 01

Na podstawie pól 853 i 863 wygenerowany zostanie następujący zapis informacji o zasobie:

vol. 89 nr 1 Jan. 1989

Wprowadzanie danych bezpośrednio do pola 863 jest niewygodne, dlatego systemy zautomatyzowane - wykorzystując dane z pola 853 - tak obsługują ten proces, by użytkownik (w odpowiedzi na pytania zadawane przez system) wprowadzał tylko te dane, które nie mogą być wygenerowane automatycznie. Na ich podstawie system sam modyfikuje zawartość pola 863, tworząc nowy zapis, np. po odnotowaniu wpływu drugiego zeszytu zawartość pola zmieni się na zapis scalony:

863 41 \$8 1.1 \$a 89 \$b 1-2 \$i 1989 \$j 01-02

Jeżeli w tej sytuacji odnotowane zostanie otrzymanie zeszytu czwartego, scale nie danych nie będzie możliwe i system utworzy nowe pole 863:

863 41 \$8 1.2 \$a 89 \$b 4 \$i 1989 \$j 04

Na ekranie dla czytelników dane te przyjmą postać:

vol. 89 nr 1-2 Jan.-Feb. 1989

vol. 89 nr 4 Apr. 1989

W przypadku zmiany wzorca ukazywania się tego wydawnictwa do rekordu należy wprowadzić nowe pole 853 zawierające w podpolu \$8 numer przyłączenia równy 2. Pierwszym elementem numeru znajdującego się w podpolu \$8 pól 863 związanych z tym nowym wzorcem będzie również 2, natomiast numery sekwencyjne (znajdujące się po kropce) będą przyjmować kolejne wartości poczynając od 1.

Informacja o języku określeń używanych w oznaczeniu dat zakodowana jest w polu 008. Dzięki temu systemy generują te określenia w odpowiednim języku.

Pola trzeciej grupy (866, 867, 868) przeznaczone są na niesformalizowane uwagi. Mogą zawierać dane uzupełniające informacje zawarte w polach z dwu pierwszych grup. Stosowane są także w przypadku wydawnictw bez określonej częstotliwości wydawania.

2.6 Zawartość rekordu symbolu klasyfikacyjnego

Format USMARC rekordu symbolu klasyfikacyjnego opracowany został dla zautomatyzowanych systemów wspomagających utrzymanie i rozwój systemów klasyfikacji. Może też być wykorzystywany w zautomatyzowanych systemach bibliotecznych do celów weryfikacji symboli klasyfikacyjnych stosowanych w rekordach bibliograficznych oraz do tworzenia powiązań między symbolami klasyfikacyjnymi i rekordami khw.

Sposób zagospodarowania pól w rekordzie symbolu klasyfikacyjnego jest podobny do przyjętego w formacie rekordu khw. Pierwsza cyfra etykiety pola określa jego funkcję w rekordzie w sposób następujący:

0XX	Dane kontrolne, numery i kody
1XX	Symbol klasyfikacyjny
2XX	Złożony odsyłacz typu <i>zob.</i>
3XX	Złożony odsyłacz typu <i>zob. też</i>
4XX	Tropy typu <i>zob.</i>
5XX	Tropy typu <i>zob. też</i>
6XX	Uwagi
70X-75X	Powiązania z hasłami z khw
76X	Instrukcje dla osób klasyfikujących

Format może być wykorzystywany dla dowolnych schematów klasyfikacji. Informacja o stosowanym schemacie i jego wydaniu podana jest w polu 084.

Etykiety pól zawierających symbole klasyfikacyjne, odsyłacze i tropy mają identyczne dwie ostatnie cyfry (153, 253, 353, 453, 553). Pola 153, 453 i 553 oprócz symboli klasyfikacyjnych (bądź przedziałów symboli klasyfikacyjnych) zawierają ich odpowiedniki słowne.

2.7 Zawartość rekordu faktograficznego

Format USMARC rekordu faktograficznego opracowany został dla danych o:

- osobach (np. ekspertach w określonych dziedzinach),
- organizacjach (np. stowarzyszeniach, klubach, agencjach),
- programach realizowanych lub usługach oferowanych przez grupy ludzi bądź instytucje (np. bank krwi, kursy dla kierowców, opieka dzienna nad chorymi),
- wydarzeniach o charakterze powtarzalnym (np. serie koncertów, festiwale, regularnie odbywające się spotkania).

Sposób zagospodarowania pól w rekordzie faktograficznym jest podobny do przyjętego w rekordzie bibliograficznym. Pozwala to na wykorzystanie zautomatyzowanych systemów bibliotecznych do tworzenia baz danych faktograficznych.

Etykiety pól określają ich zawartość w sposób następujący:

0XX	Pola danych kontrolnych, numery i kody
1XX	Nazwa - podstawowy punkt dostępu do danych
2XX	Tytuły i adresy
3XX	Dane fizyczne
4XX	Seria, do której należy wydarzenie opisywane w rekordzie
5XX	Uwagi
6XX	Pola charakterystyki rzeczowej
7XX	Dodatkowe punkty dostępu do danych
9XX	Informacje lokalne.

Pola o etykietach 1XX, 4XX, 6XX i 7XX zawierają punkty dostępu do danych, które mogą być kontrolowane za pomocą kartotek wzorcowych. Dwie ostatnie cyfry etykiet tych pól określają rodzaj danych opisanych w polu następująco:

X00	Nazwa osobowa
X10	Nazwa instytucji lub organizacji
X11	Nazwa imprezy
X30	Tytuł publikacji
X40	Tytuł programu, serii wydarzeń itp.
X50	Nazwa pospolita
X51	Nazwa geograficzna

Głównym punktem dostępu do danych jest nazwa zawarta w jednym polu 100, 110 lub 111 bądź tytuł zawarty w polu 245.

BIBLIOGRAFIA

1. GARE : guidelines for authority and reference entries. Recommended by the [IFLA] Working Group on an International Authority System. London, 1984.
2. Alina Grochowska : Zalecenia i wytyczne międzynarodowe dotyczące kartotek autorytatywnych. Przegląd Biblioteczny 1994 z. 3/4 s. 207-212.
3. GSARE : guidelines for subject authority and reference entries. Working Group of the Section Classification and Indexing of the IFLA Division of Bibliographic Control. London, 1992.
4. USMARC format for authority data. Prepared by Network Development and MARC Standards Office. Washington, 1993.
5. USMARC format for bibliographic data. Prepared by Network Development and MARC Standards Office. Washington, 1994.
6. USMARC format for classification data. Prepared by Network Development and MARC Standards Office. Washington, 1990.
7. USMARC format for community information. Prepared by Network Development and MARC Standards Office. Washington, 1993.
8. USMARC format for holdings data. Prepared by Network Development and MARC Standards Office. Washington, 1989.

P R O P O Z Y C J E I M A T E R I A Ł Y

W tej serii ukazały się:

- tom 1. BIBLIOGRAFIE REGIONALNE.
- tom 2. JAK POMAGAĆ BIBLIOTEKOM.
- tom 3. INFORMACJA BIZNESOWA W BIBLIOTECE.
- tom 4. BIBLIOTEKA NAUKOWA: Automatyzacja, organizacja, zarządzanie
- tom 5. DZIEDZICTWO KULTUROWE: Informacja , mniejszości etniczne.
- tom 6. COMPATIBILITY AND INTEGRATION OF ORDER SYSTEMS. Kompatybilność i integralność systemów porządkowania wiedzy. Tekst w języku angielskim.
- tom 7. TRADYCJE NARODOWO-KULTUROWE W LITERATURZE DLA DZIECI I MŁODZIEŻY.
- tom 8. DZIECKO NIEPEŁNOSPRAWNE W BIBLIOTECE
- tom 9. KOMPUTERYZACJA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

WKRÓTCE

PRÓBY ZASTOSOWANIA MARKETINGU W BIBLIOTEKACH.

ISBN 8

16795

nr 2

WYDAWNICTWO
SBP

